

Digitální učební materiál

Číslo projektu:	CZ.1.07/1.5.00/34.0548
Název školy:	Gymnázium, Trutnov, Jiráskovo náměstí 325
Název materiálu:	VY_32_INOVACE_156_IVT
Autor:	Ing. Pavel Bezděk
Tematický okruh:	Algoritmy
Datum tvorby:	Září 2013
Ročník:	4. ročník a oktáva
Anotace:	Algoritmus XVI. – Algoritmus řešení soustav lineárních rovnic II. Jacobiho metoda
Metodický pokyn:	Při výuce nutno postupovat individuálně. Části DUM – „Pro hloubavé“, jsou určeny pro zájemce o studium na technických a matematicko-fyzikálních oborech vysokých škol.
Pokud není uvedeno jinak, je použitý materiál z vlastních zdrojů autora DUM.	

Autor	Ing. Pavel Bezděk		
Vytvořeno dne	9. 9. 2013		
Odpilotováno dne	31. 3. 2014	ve třídě	8.Y
Vzdělávací oblast	Informatika a informační a komunikační technologie		
Vzdělávací obor	Informatika a výpočetní technika		
Tematický okruh	Algoritmus		
Téma	Algoritmus XVI. – Algoritmus řešení soustavy lineárních rovnic II. – Jacobiho metoda		
Klíčová slova	Algoritmus, Jacobiho metoda, aproximace		

Řešení soustavy lineárních rovnic

Jacobiho metoda

Co dělat, když počítač lineární soustavu rovnic není schopen vyřešit v reálném čase!

Řešíme-li soustavy lineárních rovnic na počítači a používáme Gaussovu eliminaci, pak se vzrůstajícím počtem rovnic a neznámých, rostou časy výpočtu a při určitých počtech neznámých (asi 20) a rovnic jsou časy výpočtu již nereálné.

V takových případech používáme metody, jejichž výpočty jsou podstatně rychlejší (probíhají v reálných časech).

Řeší tyto soustavy rovnic metodami postupného přibližování se k přesnému řešení.

Vytváříme tak posloupnost aproximací (přibližných řešení), jejíž limitou je přesné řešení $\mathbf{x}_i$ dané soustavy rovnic.

Budeme řešit soustavu rovnic:

$$11x + 2y + z = 15$$

$$x + 10y + 2z = 16$$

$$2x + 3y - 8z = 1$$

Pro jednoduchost si vzali jen 3 rovnice o 3 neznámých a ukážeme si na nich princip řešení n - rovnic o n - neznámých, kde např. $n > 20$, které již nelze řešit Gaussovou eliminací.

Postupné přibližování se, k stále přesnějšímu řešení

$$x = (15 - 2y - z)/11$$

Nejprve zvolíme hodnotu nulové aproximace rovnou 0.

$$y = (16 - x - 2z)/10$$

$$x^{(0)} = 0; y^{(0)} = 0; z^{(0)} = 0$$

$$z = (-1 + 2x + 3y)/8$$

První aproximaci již vypočteme z nulové aproximace.

Z hodnot aproximace $x^{(0)}, y^{(0)}, z^{(0)}$, vypočítáváme následující hodnoty aproximací $x^{(1)}, y^{(1)}, z^{(1)}$.

Z hodnot aproximace $x^{(1)}, y^{(1)}, z^{(1)}$, vypočítáváme následující hodnoty aproximací $x^{(2)}, y^{(2)}, z^{(2)}$,
atd.

$$x^{(0)} = 0$$

$$x^{(1)} = (15 - 2y^{(0)} - z^{(0)})/11$$

$$x^{(2)} = (15 - 2y^{(1)} - z^{(1)})/11$$

$$y^{(0)} = 0$$

$$y^{(1)} = (16 - x^{(0)} - 2z^{(0)})/10$$

$$y^{(2)} = (16 - x^{(1)} - 2z^{(1)})/10$$

$$z^{(0)} = 0$$

$$z^{(1)} = (-1 + 2x^{(0)} + 3y^{(0)})/8$$

$$z^{(2)} = (-1 + 2x^{(1)} + 3y^{(1)})/8$$

$$x^{(3)} = (15 - 2y^{(2)} - z^{(2)})/11$$

$$x^{(4)} = (15 - 2y^{(3)} - z^{(3)})/11$$

$$y^{(3)} = (16 - x^{(2)} - 2z^{(2)})/10$$

$$y^{(4)} = (16 - x^{(3)} - 2z^{(3)})/10$$

$$z^{(3)} = (-1 + 2x^{(2)} + 3y^{(2)})/8$$

$$z^{(4)} = (-1 + 2x^{(3)} + 3y^{(3)})/8$$

Když vezmeme obecný zápis soustavy 3 rovnic

$$a_{11} * x_1 + a_{12} * x_2 + a_{13} * x_3 = b_1$$

$$a_{21} * x_1 + a_{22} * x_2 + a_{23} * x_3 = b_2$$

$$a_{31} * x_1 + a_{32} * x_2 + a_{33} * x_3 = b_3$$

Dostaneme pro výpočet aproximací:

$$x_1^{(k+1)} = (b_1 - a_{12}x_2^{(k)} - a_{13}x_3^{(k)})/a_{11}$$

$$x_2^{(k+1)} = (b_2 - a_{21}x_1^{(k)} - a_{23}x_3^{(k)})/a_{22}$$

$$x_3^{(k+1)} = (b_3 - a_{31}x_1^{(k)} - a_{32}x_2^{(k)})/a_{33}$$

Pro n - rovnic o n - neznámých

$$a_{11} * x_1 + a_{12} * x_2 + a_{13} * x_3 \dots\dots\dots a_{1n} * x_n = b_1$$

$$a_{21} * x_1 + a_{22} * x_2 + a_{23} * x_3 \dots\dots\dots a_{2n} * x_n = b_2$$

$$a_{31} * x_1 + a_{32} * x_2 + a_{33} * x_3 \dots\dots\dots a_{3n} * x_n = b_3$$

.

.

$$a_{n1} * x_1 + a_{n2} * x_2 + a_{n3} * x_3 \dots\dots\dots a_{nn} * x_n = b_n$$

$$\mathbf{x}^{(0)} = (0, 0, 0, 0, \dots\dots\dots 0)$$

(k+1) aproximace i- té proměnné: pro $i = 1, 2, 3, 4, \dots\dots\dots n$

$$x_i^{(k+1)} = \frac{1}{a_{ii}} \left(b_i - \sum_{j=1; j \neq i}^n a_{ij} x_j^{(k)} \right)$$

Jednoduchá varianta programu na Jacobiho metodu - Pascal

Program Jacobi;

uses crt;

const N=20;

var a11,a12,a13,a21,a22,a23,a31,a32,a33,b1,b2,b3,x,y,z,x2,y2,z2:real;

i:integer;

begin

read(a11, a12, a13, b1, a21, a22, a23, b2, a31, a32, a33, b3);

x:=0.0; y:=0.0; z:=0.0;

for i:=1 to N do

begin

x2:=(-a12*y-a13*z+b1)/a11;

y2:=(-a21*x-a23*z+b2)/a22;

z2:=(-a31*x-a32*y+b3)/a33;

x:=x2; y:=y2; z:=z2;

writeln; write(x:4:5,' '); write(y:4:5,' '); write(z:4:5,' '); delay(500);

end;

writeln; writeln; repeat until keypressed;

end.

Jednoduchá varianta programu na Jacobiho metodu, již lépe provedená - Pascal

Program Jacobi;

uses crt;

const N=50;

var a: array[1..3,1..3] of real;

    b: array[1..3] of real;

    x: array[1..3] of real;

    xx: array[1..3] of real;

    i,j,k,l,m,p:integer;

begin

    clrscr;

    writeln('Reseni 3 linearnich rovnic o 3 neznamych:');

    for i:=1 to 3 do

        for j:=1 to 3 do begin write('zadej a[' ,i,j,']:');readln(a[i,j]); end;

    for i:=1 to 3 do begin write('zadej b[' ,i,']:');readln(b[i]); end ;

    for i:=1 to 3 do x[i]:=0;

    { Chceme-li sami navolit pocet iteraci, zrusime konstantu, deklarujte promenou N.

    write ('Zadej kolik iteraci chces provest:'); readln(N);}

```
for i:=1 to N do
  begin
    for k:=1 to 3 do
      begin
        xx[k]:=0;
        for m:=1 to 3 do if k<>m then
          xx[k]:= xx[k]+(-a[k,m]*x[m]);
        xx[k]:= (xx[k]+b[k])/a[k,k];
      end;
    for p:=1 to 3 do x[p]:=xx[p];
    writeln;
    for l:=1 to 3 do write(' ',x[l]:4:5); writeln;
    end;

    writeln; writeln;
    repeat until keypressed;
  end.
```

Pro hloubavé

Jacobiho metoda pro m lin.rovnic o n neznámých - Pascal

Program Jacobi;

uses crt;

const MaxRadku=30;

const MaxSloupcu=30;

var a: array[1..MaxRadku,1..MaxSloupcu] of real;

    b: array[1..MaxRadku] of real;

    x: array[1..MaxSloupcu] of real;

    xx: array[1..MaxSloupcu] of real;

    i,j,k,l,q,p,M,N,PocetIteraci:integer;

begin

    clrscr;

    writeln('Reseni M linearnich rovnic o N neznamych:');

    write('Zadej pocet lin. rovnic:'); Readln(M);

    write('Zadej pocet neznamych:'); Readln(N);

    for i:=1 to M do

        for j:=1 to N do begin write('zadej a['*i*,'*j*,']);readln(a[*i*,*j*]); end;

    for i:=1 to M do begin write('zadej b['*i*,']);readln(b[*i*]); end ;

```

for i:=1 to N do x[i]:=0;
  writeln;
  write('Zadej pocet iteraci, ktere se maji provest pri vypoctu:');Readln(PocetIteraci);

for i:=1 to PocetIteraci do
  begin
    for k:=1 to N do
      begin
        xx[k]:=0;
        for q:=1 to N do if k<>q then
          xx[k]:= xx[k]+(-a[k,q]*x[q]);
        xx[k]:= (xx[k]+b[k])/a[k,k];
      end;
    for p:=1 to N do x[p]:=xx[p];
    writeln;
    for l:=1 to N do write(' ',x[l]:4:5); writeln;
  end;

writeln; writeln;
repeat until keypressed;
end.

```

Jacobiho metoda

C++

```
// Jacobiho metoda
#include <iostream>
#include <math.h>
#include <conio.h>
#define N 10
using namespace std;
double a[N][N];           //matice soustavy
double b[N];              //vektor pravych stran
double x[N];              //reseni rovnice
double xold[N];           //predchozi priblizeni
double delta,a[i];
double eps=0.0001;        //pripustna chyba
int i,j,k,n;
int main()
{ cti:cout << " Zadejte dimenzi soustavy - pocet rovnic ( do 10):\n"; //nacteni vstupu
  cin >> n;                if (n>N)
    {cout << " Pozor, n nesmi byt vetsi nez N! N=10 Znovu zadavej!\n "; goto cti;}
  cout << "Zadejte matici po radcich (leve strany):\n";
  for(i=0;i<n;i++) for(j=0;j<n;j++)
    cin >> a[i][j];
```

```

cout << "Zadejte prave strany rovnic:\n";
    for(i=0;i<n;i++)
    {
        cin >> b[i];
    }

    // uprava
cout << "uprava\n";
for(i=0;i<n;i++)
{
    aii=a[i][i];
    b[i]=b[i]/aii;
    for(j=0;j<n;j++)
    {
        a[i][j]=a[i][j]/aii ;
    }
    x[i]=b[i]; xold[i]=b[i];
}

```

```

// iteracni postup
    cout << "iteracni postup\n";
    do
    {
        delta=0;
        for(i=0;i<n;i++)
        { x[i]=b[i];
          for(j=0;j<n;j++)
          {
              if (i!=j) { x[i]=x[i]-a[i][j]*xold[j]; }
          }
          if (delta < fabs(x[i]-xold[i])) delta=fabs(x[i]-xold[i]);
          xold[i]=x[i];
        }
        for(i=0;i<n;i++)
            cout << "x" <<i <<"=" << x[i] << endl;
    }
    while (delta > eps);
// tisk vysledku
for(i=0;i<n;i++)
    cout << "x" <<i <<"=" << x[i] << endl;
    getch();
    return 0;
}

```

Jacobiho metoda

pro hloubavé

C++

```
// Metoda Jacobi
// #include "stdafx.h"
#include <iostream>
#include <math.h>
#include <conio.h>
using namespace std;
#define max 10
//const int max=10;
int main()
{
    double s, s1, eps;
    double a[max + 1][max + 1], b[max + 1], x[max + 1], y[max + 1];
    int n, i, j;
    cout << "Zadej pocet rovnic: " << endl;    cin >> n;
    cout << " Nacti matici soustavy (leve strany ): " << endl;
    for (i = 1; i <= n; i++) for (j = 1; j <= n; j++)
        {
            cout << "a[" << i << j << "]=";    cin >> a[i][j];
        }
    cout << endl;
```

```

cout << "Nacti prave strany rovnic: " << endl;
    for (i = 1; i <= n; i++)
    {
        cout << "b[" << i << "]=";    cin >> b[i];
    }
    cout << endl;
    cout << "Pocatecni aproximace ( napr. x[1]=0): " << endl;
    for (i = 1; i <= n; i++)
    {
        cout << "x[" << i << "]=";                cin >> y[i];
    }
    cout << endl;
cout << " Velikost chyby (např. 0.0001): " << endl;    cin >> eps;    cout << endl;
    s = eps + 1;
    while (s >= eps)
    {
        for (i = 1; i <= n; i++)
        {
            s1 = 0;    for (j = 1; j <= n; j++)
                if (j != i) s1 = s1 + a[i][j] * y[j]; x[i] = (b[i] - s1) / a[i][i];
        }
        s = 0;    for (i = 1; i <= n; i++)    s = s + fabs(x[i] - y[i]);
        for (i = 1; i <= n; i++)    y[i] = x[i];
    }

```

```
cout << "Přibližná řešení " << endl;  
    for (i = 1; i <= n; i++)  
        cout << x[i] << endl;  
    return 0;  
}
```

Výpočet na počítači

počet aproximací	x	y	z
(0)	0,00000	0,00000	0,00000
(1)	1,36364	1,60000	-0,12500
(2)	1,00409	1,48864	0,81591
(3)	1,01800	1,32841	0,70426
(4)	1,05808	1,35727	0,62785
(5)	1,05978	1,36862	0,64850
(6)	1,05584	1,36432	0,65318
(7)	1,05620	1,36378	0,65058
(8)	1,05653	1,36426	0,65047
(9)	1,05646	1,36425	0,65073
(10)	1,05643	1,36421	0,65071
(11)	1,05644	1,36421	0,65069
(12)	1,05644	1,36422	0,65069
(13)	1,05644	1,36422	0,65069
(14)	1,05644	1,36422	0,65069
(15)	1,05644	1,36422	0,65069

Přesné hodnoty řešení soustavy rovnic:
 $x = 1,05644$ $y = 1,36422$ $z = 0,65069$

**Zjišťujeme, již při 4. aproximaci
jsme blízko přesnému výsledku.**

**Blížíme se stále více k přesnému
řešení.**

**Při 12. aproximaci se výpočet
stabilizuje na přesném výsledku.**

Ne vždy, bude posloupnost aproximací
řešení soustavy rovnic dobře konvertovat.

Rozbor, pro kterou soustavu lineár. rovnic
se nám nepodaří dojít k řešení, je však už
záležitostí vyšší matematiky, proto se jím
nebudeme zabývat.

Pro vytvoření představy, jak se obecně
řeší soustavy n rovnic o n neznámých,
které nejsou řešitelné Gaussovou
eliminací, nám to stačí.

Použité zdroje

MÍKA, Stanislav. *Numerické metody algebry*. Vyd. 2. Praha: SNTL, 1985, 169 s. Matematika pro vysoké školy technické, sešit IV.